

Samil SALMANOV

Kamal Talıbzadənin tədqiqatlarında yalnız ədəbiyyat öyrənilməmişdir...

Ədəbiyyat vasitəsilə mənəviyyatımız, şüurumuz və hisslərimiz öyrənilmiş, tədqiq edilmişdir...

K.Talıbzadə Azərbaycan ədəbiyyatının müxtəlif məsələlərinin tədqiqi ilə məşğul olan ədəbiyyatşünasdır. Klassik irslə yanaşı, müasir ədəbiyyat məsələləri də geniş və əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. O, demək olar ki, bütün fəaliyyəti boyu ədəbiyyatın məsələləri ilə paralel öyrənmək, mümkün qədər bu sahələri yaradıcılığında dolğun əks etdirmək yolu ilə getmişdir. Buna görə Kamal Talıbzadənin simasında yalnız ədəbiyyat tarixçisini görmək azdır və birtərəflidir. O, həm də çox mötəbər tənqidçilərdəndir. Doğrudur, o müasir ədəbiyyatı deyək ki, məsələn, M.Arif, C.Cəfərov və yaxud M.Cəfər kimi tənqidçilərin yaradıcılıqlarında olduğu qədər bütün genişliyi ilə əhatə etməmişdir. Bu, müəyyən mənada, ümumiyyətlə, təkcə K.Talıbzadəyə yox, bütövlükdə onun mənsub olduğu ədəbiyyatşünaslar nəslinə xas olan çox mühüm cəhətdir, hətta nəslin ədəbiyyatda özünü-təsdiqinin hadisəsidir. Görünür ki, burada ədəbi nəslin yetişdiyi, tərbiyələndiyi, təcürbələnəndiyi dövrün, ədəbi-tarixi mərhələnin də, onun istiqamət və vəzifələrinin də rolu son dərəcə böyük və əhəmiyyətlidir.

...Akademik D.Lixaçev doğru yazmışdır: "Ədəbiyyatşünaslıq eger geniş materialı əhatə edərsə, insanın sosial keyfiyyətini inkişaf etdirir və bununla da son dərəcə böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malik olur".

K.Talıbzadə ədəbiyyatşünaslığın bu ali, nəcib vəzifəsini, daha dəqiq desək, ədəbiyyatşünaslığın bu fəlsəfi məğzini düzgün, dərinədən başa düşən və ona öz tədqiqatlarında ən yüksək səviyyədə əməl edən alimlərimizdən, ədəbiyyat mütəxəssislərimizdən və nəzəriyyəçilərimizdən biridir. Məhz bu cəhət onun tədqiqatlarının əhəmiyyətini, müasir ədəbi prosesdə yerini təmin etmişdir və etməkdədir. Lakin bu cəhət həm də K.Talıbzadənin simasında, şəxsinde təmkinli və düşüncəli bir tənqidçini də görməyə qətiyyət manə olmur və olmamışdır. O öz naturası etibarilə müasir ədəbiyyatla bağlıdır, müasir ədəbiyyatla, müasir ədəbi tənqidçilərlə nəfəs alır, onunla yaşayır, buna görə də o, uzunillik ədəbi fəaliyyəti dövrlərində heç vaxt müasir ədəbiyyatın köklü, aparıcı hadisələri və meyilləri yanından sükutla keçməmişdir ki, bu bizə ondan həm də bir tənqidçi kimi danışmağa kifayət qədər əsas verir. Əslində, belə bir cəhət həqiqi ədəbiyyatşünasa xas mənəvi əsaslardan və keyfiyyətlərdəndir. Ədəbiyyatşünas, bu, sözün həqiqi mənasında, elə şəxsdir ki, onun görüşlərində, fəaliyyətində tarixilik və müasirlik bir-birindən ayrılmazdır, həmişə üzvi bir vəhdət halında çıxış edir. Belə tipli ədəbiyyatşünas bütün hallarda ədəbiyyat tarixinə müasir konseptual baxışı ifadə edir.

K.Talıbzadənin ciddi və uzunillik tədqiqatının səmərəsi olan bütün monoqrafiyalarının məğzində də məhz belə bir baxış ən əsas cəhətlərdən birini təşkil edir.

Lakin bununla belə qeyd etməliyik ki, geniş mənada və ölçüdə ədəbiyyatşünaslıq, xüsusilə ədəbiyyatşünaslığın ədəbiyyat tarixçiliyindən ibarət qolu K.Talıbzadə fəaliyyətinin əsas sahəsidir. Ədəbi irsi öyrənmək istiqamətində milli ədəbiyyatşünaslığın ən yaxşı təcrübəsi və ənənələri əsasında tərbiyələnen və yetişən K.Talıbzadə 50-ci illərdən sonrakı bütöv bir mərhələdə bu təcrübələrin və ənənələrin daha da inkişaf edib zənginləşməsinə, dərinləşməsinə var qüvvə ilə çalışmışdır, ədəbiyyatşünaslıqda

O, demək olar ki, bütün fəaliyyəti boyu ədəbiyyat tarixi və problemlərini müasir ədəbiyyatın məsələləri ilə paralel öyrənmək, mümkün qədər bu sahələri yaradıcılığında dolğun əks etdirmək yolu ilə getmişdir. Buna görə Kamal Talıbzadənin simasında yalnız ədəbiyyat tarixçisini görmək azdır və birtərəflidir. O, həm də çox mötəbər tənqidçilərdəndir.

yeni metodoloji istiqamətlərin təşəkkülünə təsir göstərmişdir.

Ədəbiyyatımızın mahir tədqiqatçısı, alim və tənqidçi olan K.Talıbzadə həm də görkəmli elm təşkilatçısıdır. O, yarım əsrdən çoxdur ki, Akademiyanın Ədəbiyyat İnstitutunda işləyir və bu elm ocağında onun rəhbərliyi altında ədəbiyyat elmimizin bir çox mühüm problemləri, vəzifələri həll edilmiş, genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilmişdir. K.Talıbzadənin elmi təşkilatçılıq fəaliyyəti üçcildlik ədəbiyyat tarixinin yazılıb və nəşr edilməsi ilə, klassiklərin əsərlərinin nəşri ilə, realizm müşavirələrinin keçirilməsi ilə bağlıdır. Bütün bu hadisə və tədbirlərdə K.Talıbzadə bilavasitə yaxından iştirak etmişdir. İnstitutun nəşr etdiyi "Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri" (1962), "Sovet ədəbiyyatşünaslığının aktual problemləri" (1974), "Səməd Vurğun" (1976) və s. kitabların hazırlanmasında, tərtibində, redaktəsində və nəşrində də onun rolu çox böyükdür.

70-ci illərdə çoxcildlik ədəbiyyat tarixi ideyası meydana çıxanda K.Talıbzadə bu işin institutda əsas təşkilatçısı oldu. Onun rəhbərliyi altında indi də nəşri hələlik baş tutmayan bu fundamental tədqiqatın geniş, müfəssəl plan-prospekti hazırlanırdı. Bu sətirlərin müəllifi də plan-prospekti hazırlayan elmi heyətin tərkibində vardı və müşahidəmizə əsasən deyə bilərik ki, K.Talıbzadə bu işi böyük şövq, ilhamla, böyük məsuliyyət hissi ilə təşkil edirdi. Əslində o, sadəcə plan yox, ədəbiyyat tarixinin sxemini yox, çoxcildliyin nəzəri, metodoloji kon-

sepsiyasını formalaşdırırdı. Bu isə çox mühüm, ciddi elmi iş idi. Mən şübhə etmirəm ki, Kamal müəllim məhz bu səbəbdən hər bir tezis, hər bir ədəbi-tarixi fakt və münasibət barədə mübahisələri kəsmir, əksinə, mübahisələrin dərinləşməsinə çalışırdı. Biz demək olar ki, dörd-beş ay bu plan-prospekt üzərində çalışdıq və mən o vaxt Kamal müəllimin zəngin təcrübə və bilik sahibi olduğunu, təkcə XIX-XX əsrlər ədəbiyyat tarixi və nəzəriyyəsi deyil, ədəbiyyatımızın bütövlükdə bilicisi, tədqiqatçısı olduğunu hiss etdim. Həqiqi alim, ədəbiyyatşünas belə olmalıdır. Yalnız müəyyən bir dövrün mütəxəssisi olmaqla kamil ədəbiyyatşünas olmaq mümkün deyildir. Bu cəhətdən K.Talıbzadə sələflərinin - M.Arifin, M.Rəfilinin, M.Cəfərin, C.Cəfərovun, M.Hüseynin, M.İbrahimovun davamçısıdır, böyük ədəbi ənənənin varisidir.

Kamal Talıbzadənin tədqiqatları elmi-mizin adı, sırayı əsərləri deyildir. Çünki bu əsərlərdə, tədqiqatlarda yalnız ədəbiyyat öyrənilməmişdir, ədəbiyyat vasitəsilə mənəviyyatımız, şüurumuz və hisslərimiz öyrənilmiş, tədqiq edilmişdir. K.Talıbzadənin tədqiqatları - ədəbiyyatı, mədəniyyəti əks etdirir və buna görə bu əsərlər çatmaqda olan yüzilliyin ən yaxşı tədqiqatları kimi yüksək qiymətləndirilməyə layiqdir.

Bakı, 1998

Samil Salmanovun "Akademik Kamal Talıbzadə" kitabından, səh.16.